

Výběr zpravodajů pro výzkum sociální diference a mobility

JOSEF VYTLAČIL
Státní statistický úřad, Praha

Výběr zpravodajů pro výzkum sociální diference a mobility obyvatelstva byl proveden z materiálu mikrocensu 1966.

Tehdejší výběr byl proveden náhodným způsobem ve dvou stupních. V prvním stupni byla zvolena obec za výběrovou jednotku prvního stupně. Před provedením výběru byly všechny obce rozděleny do pěti velikostních skupin a v nich byly vybírány obce s pravděpodobností úměrnou počtu jejich obyvatel. Výběr obcí byl proveden ve Státním statistickém úřadě. Druhý stupeň výběru, výběr bytů a domů prováděla jednotlivá okresní oddělení. Pro každou vybranou obec byl sestaven seznam obytných domů, a to na podkladě materiálu ze sčítání lidu 1961 (popis sčítacích obvodů), prověřeného a doplněného o novou výstavbu v příslušných orgánech národních výborů. Výběrovou jednotkou druhého stupně byl obytný dům.

seznamu byly byty seřazeny v určitém pořadí, takže se snadno mohlo určit, který byt byl první, druhý, třetí atd., a mohlo se přistoupit k určení (u domů, kde byly dva a více bytů) pořadí bytu, který má být zahrnut do šetření. K určení tohoto pořadí bylo použito zvlášť k tomuto účelu sestavených tabulek náhodných čísel pro výběr bytů. V takto vybraných domácnostech bylo provedeno vlastní šetření.

Archivovaný základní materiál mikrocensu 1960 je podkladem pro výběr zpravodajů pro šetření sociální diference a mobility. Po zvážení všech možností byl stanoven rozsah výběru na 50% rozsahu makrocensu, tj. z celkového počtu 36 880 domácností vyšetřených z mikrocensu bude do šetření sociální diference a mobility zahrnuto 18 440 zpravodajů.

Při výběru pro mikrocensus se předpoklá-

Velikostní skupina	Počet obyvatel	Počet vybraných obcí	Počet vybraných bytů v jedné obci	Celkem
I	do 999	989	10	1 890
II	1 000— 4 999	459	25	11 475
III	5 000— 9 999	67	50	3 350
IV	10 000— 49 999	58	100	5 800
V	50 000 a více	39*)	200	7 800
Celkem	—	—	—	38 315

*) Obce nad 50 000 byly rozděleny na čtvrti a byly vybrány jednotlivé čtvrti.

Ve vybrané obci byl sestaven seznam obytných domů a mechanickým způsobem pomocí výběrového intervalu byl vybrán stanovený počet domů pro příslušnou velikostní skupinu obcí (10 pro první velikostní skupinu, atd.). Počáteční číslo, od kterého se počítal interval, bylo zvoleno pro každou obec náhodně z tabulek náhodných čísel. Interval sám byl vypočten jako podíl počtu obytných domů v obci a počtu bytů, který měl být v obci vybrán.

Ve vybraném domě byl vybrán vždy jen jeden byt. Když bylo stanoveno, které domy budou vybrány, zjistil se počet bytů ve vybraných domech a určilo se pořadí bytů v domě. K tomu byl vyžádán od vlastníka domu, správce domu, domovního důvěrníka, domovní správy apod. seznam bytů. V tomto

dalo, že na celkové rozložení domácností podle peněžních příjmů nebude mít podstatný vliv bydlení v rodinném nebo obytném domě. Proto ve výběru rodinný domek či obytný dům měly stejnou váhu (v každém se vybíral jen jeden byt). Aby však výsledky šetření sociální diference nebyly tímto nepříznivě ovlivněny, provede se výběr pro každou velikostní skupinu obcí zvlášť a ve skupině bude přihlédnuto k poměru rodinných domků a obytných domů.

Pro každou velikostní skupinu obce je zjištěn podíl rodinných domků a obytných domů, takže platí výraz

$$a_i + b_i = 100, \quad \text{kde } i = 1 \text{ až } 5,$$

a a_i je podíl rodinných domků a b_i podíl obytných domů v příslušné skupině.

Tento výraz zároveň určuje, kolik má být vybráno bytů v jednotlivé oblasti z rodinných domků, resp. obytných domů (poloviční počet bytů ve skupině rozdělíme podle tohoto poměru). Dělíme-li tímto stanoveným počtem celkový počet rodinných domků (obytných domů), dostáváme interval pro výběr. Počátek výběru v rozmezí od 0 do výše intervalů bude opět zvolen podle tabulek náhodných čísel.

Tímto způsobem se zajistí, aby poměr bytů v rodinných domech a bytů v obytných domech odpovídal skutečnosti.

Výběrovou jednotkou je byt, tj. bytová domácnost. Ve výzkumu odpovídá na otázky hlava rodiny. V některých případech mohou ve vybraném bytě bydlet dvě rodiny (např. staří a mladí manželé). V takovém případě bude přímo určeno v SSÚ (opět na podkladě náhodnosti), který manžel má být hlavním respondentem. Tak se zabrání tomu, aby tazatelé neměli tendenci volit jen starší nebo

jen mladší rodinu jako hlavního zpravodaje, apod.

Celý výběr bude proveden jako výběr zcela náhodný, takže bude možno při zpracování a hodnocení výsledků použít metod matematické statistiky. Vlastní výběr bude proveden jednoduše z děroštitkového materiálu přímo v SSÚ, bude tudíž vyloučen vliv tazatelů na výběr.

Okresní oddělení SSÚ dostanou již seznam vybraných domácností, k němuž budou připojeny sčítací archy, jež byly za vybrané domácnosti vyplněny v mikrocensu. Než navštíví vybranou domácnost, může se tazatel z tohoto materiálu informovat o složení domácností. Pokud ve vybraném bytě bydlí jiná domácnost — během dvou let od provedení mikrocensu mohly nastat změny —, bude tato domácnost zahrnuta do šetření. Jestliže byl vybraný byt zrušen, vezme tazatel jako náhradní byt následující v seznamu domácností z mikrocensu 1966.